

Félags- og húsnæðismálaráðuneytið

Skúlagötu 4

101 Reykjavík

27. október 2025

Efni: Umsögn um mál nr. S-206/2025 í samráðsgátt stjórnvalda

Drög að frumvarpi til laga um breytingu á lögum um atvinnuleysistryggingar og lögum um vinnumarkaðsaðgerðir (stytting bótatímabils o.fl.)

Með ofangreindu frumvarpi er meðal annars lagt til að bótatímabil atvinnuleysistrygginga verði stýtt um 12 mánuði, úr 30 í 18 mánuði eða um 40%.

Það er algengur misskilningur að atvinnuleysisbætur séu einhverslags “fríðindi” en undirritaður getur vitnað um að svo er alls ekki og vill engum óska þess að þurfa að glíma við atvinnuleysi. Þvert á móti eru atvinnuleysisbætur einfaldlega tryggingarréttindi sem launþegar hafa eignast með því að greitt hafi verið tryggingagjald af launum þeirra til Atvinnuleysistryggingasjóðs (en ekki ríkissjóðs!). Þessu má í raun líkja við það þegar einstaklingur kaupir sér tryggingu á borð við lögbundna brunatryggingu húsnæðis og öðlast gegn greiðslu iðgjalds rétt til ákveðinnar verndar á hinni tryggðu eign.

Með dómi Hæstaréttar Íslands 1. júní 2017 í máli nr. 501/2016 (o.fl.) hefur verið staðfest að réttindi til atvinnuleysistrygginga sem launþegar hafa aflað sér teljist til eignarréttinda.

Í dómi Hæstaréttar kom fram að atvinnuleysisbætur væri greiðsla af félagslegum toga, fjárhagsaðstoð, sem í aðalatriðum væri þannig til komin að launamaður hefði áunnið sér rétt til bótanna með því að sinna í þágu launagreiðanda starfi sem tryggingagjald væri greitt af. Krafa um slíkar bætur væri peningakrafa sem fæli í sér fjárhagsleg verðmæti. Í ljósi þessa eðlis kröfunnar var talið að krafan nyti verndar 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. viðauka nr. 1 við mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, og teldist því eignarréttindi í skilningi þessara fyrirsmæla.

Samkvæmt þessu telst skerðing þeirra réttinda sem launþegar hafa aflað sér til atvinnuleysistrygginga fela í sér eignaupptöku sem er óheimil án þess að fullt verði komi fyrir eins og það er orðað í 72. gr. stjórnarskrár, að minnsta kosti að því marki sem hinn tryggði hefur ekki þegar nýtt þau réttindi.

Vísbendingar um mögulegt fjárhagslegt umfang slíkrar skerðingar á þessum réttindum komu fram í kafla G í áformum um frumvarpið en þar var sagt að áætluð heildarfjárhagsáhrif á ríkissjóð vegna frumvarpsins verði útgjaldalækkun um rúmlega 5.800-6.400 milljónir króna á ársgrundvelli. Eins og gefur að skilja verður þessi “vænti ávinningur” ríkissjóðs að engu eftir greiðslu bóta fyrir skerðinguna sem má telja mjög fyrirsjáanlegt að launþegar og samtök þeirra muni sækja fyrir dómstólum með tilheyrandi málskostnaði sem annars myndi sparast með því að láta af þessum áformum.

Fyrir launþega sem hafa ekki þegar aflað sér réttinda í atvinnuleysistryggingakerfinu myndi fyrirhuguð skerðing þeirra réttinda sem þeir gætu áunnið sér líklega ekki ekki fela í sér sambærilega skerðingu á eignarrétti þar sem hún yrði ekki afturvirk. Aftur á móti myndi hún að óbreyttu tryggingagjaldi fela í sér ígildi hækkunar iðgjalda tryggingarinnar þar sem þá myndi aðeins ávinnast 60% af sambærilegum réttindum gegn greiðslu sama iðgjalds. Það jafngildir tæplega 67% hækkun einingaverðs!

Þar sem tryggingagjald er í raun ígildi skatts á launagreiðslur myndi fyrirhuguð hækkun þess á hverja einingu réttindaávinnslu samkvæmt frumvarpsdrögum fela í sér í ígildi skattahækkunar. Það fer þvert gegn þeirri yfirlýstu stefnu núverandi ríkisstjórnar að hækka ekki skatta á almenning, a.m.k. ekki umfram verðlagsbreytingar, þar sem slík hækkun einingaverðs er langt umfram það viðmið.

Með ofangreindum frumvarpsdrögum er jafnvel gengið enn lengra en mátti ráða af áformum um þau og beinlínis lagt til að Atvinnuleysistryggingasjóður verði lagður niður. Með því er í raun verið að gera þá grundvallarbreytingu á atvinnuleysistryggingakerfinu að breyta því úr raunverulegu tryggingakerfi fjármögnuðu með iðgjöldum í einhverskonar ríkisfjármagnað bótakerfi. Það mun aðeins verða vatn á myllu fordóma í garð atvinnulausra á þeim fölsku forsendum að þau séu einhverskonar “afætur” eða “ölmusuþegar” sem stuðlar að jaðarsetningu og kyndir undir samfélagslegri sundrunu.

Þá kom fram í áformum um frumvarpið að það þyki mikilvægt að grípa atvinnuleitendur sem fyrst í kjölfar atvinnumissis og var fullyrt að aðgerðir sem stjórnvöld hafi gripið til á undanförunum misserum í því skyni að draga úr langtímaatvinnuleysi hér á landi hafi skilað árangri. Þetta er í engu samræmi við reynslu undirritaðs sem atvinnuleitanda sem hefur til dæmis sótt um starf hjá Vinnumálastofnun sjálfri án árangurs, þvert gegn framangreindu markmiði og lögbundnu hlutverki þeirrar stofnunar. Jafnframt hefur svokölluðum vinnumarkaðsúrræðum sem hafa þann yfirlýsta tilgang að koma fólki af atvinnuleysissskrá nýlega verið fækkað með útgáfu reglugerðar um vinnumarkaðsúrræði nr. 935/2025 sem felldi úr gildi fyrri reglugerðir sambærileg efnis og þar með það úrræði sem fram að því var heimilt að veita og kallaðist “þróun eigin viðskiptahugmyndar”. Þannig var í raun grafið undan þeim möguleikum sem atvinnulausir höfðu til að komast aftur á vinnumarkað, þvert gegn athugasemdum undirritaðs við drög að reglugerðinni (sjá mál nr. S-109/2025 í samráðsgátt).

Samkvæmt öllu framangreindu er óhjákvæmilegt að leggjast gegn ofangreindum frumvarpsdrögum þar sem þau samræmast hvorki stjórnarskrá né yfirlýstri stefnu núverandi ríkisstjórnar.

- 0 -

Virðingarfyllt,

Guðmundur Ásgeirsson, lögfræðingur